

סכין כלי שרת (זבחים מז)

גליון 471

איתא במתניתין בריש פרק חמישי, איזהו מקומן של זבחים, קדשי קדשים שחיטתן בצפון וכו' וקיבול דמן בכלי שרת בצפון. וכתבו בתוס' (בד"ה קדשי קדשים) ה"ר אפרים היה מדקדק מכאן דלא בעינן סכין בשחיטה מדלא קתני שחיטתן בכלי שרת כדקתני גבי קבלה, וקיבול דמן בכלי שרת בצפון. ישנן ראיות לכאן ולכאן אי בעינן כלי שרת בשחיטה או לא. מצד אחד מבואר בחולין (ג.) דאפשר לשחוט בקרומית של קנה שאינה כלי בכלל ובודאי לא כלי שרת. ואפי' אם תיקנו להיות כלי הרי לרבי אין עושין כלי שרת מעץ. ובפסחים (סו.) מבואר שהיה כל אחד מביא סכינו מתוך ביתו, וע"כ דלא היו כלי שרת. מאידך, הביאו בתוס' דבגמ' לקמן (צז:) נלמד דעולה טעונה כלי מהפסוק ויקח את המאכלת. אלא דמשם לכאורה לא מוכח אלא דבעינן כלי אבל אין הכרח שיהיה כלי שרת. ובסוטה (יד:) מבואר דהסכין מקדשת את הדם, וע"כ דהוי כלי שרת. ועוד הביאו הראשונים דבגמ' זבחים (פח.) מבואר דגנזו סכין שהיתה מטרפת, וע"כ דהוי כלי שרת. ולכן יש שנקטו דבעינן כלי שרת דלא כרבינו אפרים. ברמב"ם כתב (פ"ד מעשה הקרבנות ה"ז) כל הזבחים אין שוחטין אותן לכתחילה אלא בסכין מכלי שרת, ואם שחט בכל דבר ששוחטין בו החולין אפי' בקרומית של קנה כשרים. וכתב שם בלחם משנה שהתוס' כתבו בשם רבינו אפרים דלא בעינן כלי שרת אבל בעינן שיהא כלי. ולרבינו ז"ל נראה שיש לו דעה שלישית דאפילו כלי לא בעי, דהכי משמע לשון קרומית של קנה דאינו כלי. והא דאמרינן בסוף התודה (מנחות פב:) ובסוף דם חטאת (זבחים צז:) דבעינן כלי, היינו לכתחילה. והנה בהא דהקשו הראשונים דמוכח מהגמ' בסוטה (הנ"ל) דבעינן כלי שרת דהא בעינן שיקדש את הדם, תירצו הגרי"ז ועוד דלמרות שהכלי אינו כלי שרת, הדם מתקדש כי לא הכלי מקדש אותו אלא מעשה השחיטה. ולכן אומרת הגמ' במנחות (עח:) סכין אלימא מכלי שרת דאע"ג דלית ליה תוך מיקדשא, דהיות ואין מקדש מכח הכלי אלא מכח מעשה השחיטה, לא בעינן תוך שיקדש. וכן כתבו בזכר יצחק (סי' מט) ובחזון יחזקאל (תוספתא מנחות פ"א ה"ב). ודייקו כן מלשון השטמ"ק בסוגיין שכתב והוא דקאמר התם סכין מקדשא ליה לשחיטה אינו רוצה לומר שיהא כלי שרת אלא משום דהוא ראוי לשחוט, דכוונתו להנ"ל דהשחיטה מקדשת ולא הסכין. והא דמבואר בגמ' (זבחים פח.) דגנזו את הסכין, תירץ הגרי"ז דלא משום כלי שרת גנזוה אלא כיון שנתייחד לתשמיש גבוה נאסרה לתשמיש הדיוט מדין תשמישי קדושה ולכן גנזוה. והנה בחי' הרמב"ן (חולין ג) כתב לאו כלי שרת הוא אפי' הכי כיון דשחיטה כשרה בזר, זר כי שחיט בסכין דידיה שחיט והיינו דאמרינן בפסחים מי שפסחו טלה הביא בצמרו (בשבת) וכו'. והא דאמרינן בפרק דם חטאת (זבחים צז:) מנין לעולה שטעונה כלי וכו' לומר דבעיא כלי כל דהוא וכו'. ולא נהירא, שהסכינין כלי שרת הן ואי ס"ד לא בעי כלי שרת בשחיטה היאך הסכינין קדושים ומקדשים אלא היינו טעמא משום דסכין למאי אתי לקדשיה לדם צואר בהמה, וכיון דהדר מקדש לה בכלי שרת דקבלה, בדיעבד לית לן בה. והיינו דתניא בתוספתא וכו' שהקמיצה טעונה כלי משא"כ בשחיטה לומר דשחיטה כשרה בלא כלי שרת בדיעבד. ולכאורה נקט כהרמב"ם דלכתחילה צריך כלי שרת ובדיעבד כשר בלי כלי שרת אלא דברמב"ם משמע דבדיעבד לא בעינן כלי כלל, ואילו ברמב"ן משמע דא"צ בכלי שרת אבל כלי בעינן. אמנם במנחת אברהם (זבחים ח"ב עמ' קט) כתב דאע"ג דשויים בזה דלכתחילה בעי כלי שרת ובדיעבד כשר בלי כלי שרת אבל הוי טעמים חלוקים דבלשון הרמב"ם משמע דהוא דין לכתחילה בשחיטה דבעי כלי שרת אבל בדברי הרמב"ן מתבאר דהוא משום דלכתחילה צריך לקדש הדם ולכן צריך כלי שרת. ולדעת הרמב"ם אפשר דהדם מתקדש אפי' בכלי חול וכפי שאמר הגרי"ז דהשחיטה היא המקדשת ולא הכלי.

ולרמב"ן אפי' אם עבודת השחיטה היא המקדשת ס"ל דרק עבודה שנעשית ע"י כלי שרת יכולה לקדש. (וכתב דתהיה נפק"מ בהא דמבואר ביומא לג. דאיכא מצוה למרק, דלשיטת הרמב"ם יהא מצוה למרק בכלי שרת כיון שהמירוק הוא חלק מהשחיטה אבל לרמב"ן י"ל דכבר נתקדש הדם ברוב שחיטה, וא"כ בגמר שחיטה ליכא דין דלכתחילה נבעי כלי שרת).

והנה בחי' הריטב"א (חולין ג) הביא את השיטה שא"צ כלי שרת, והיינו דתנן בפרק איזהו מקומן ושחיטתן בצפון ולא קתני כלי שרת בצפון כמו בקבלה. והקשה מהגמ' בסוטה דסכין מקדש הדם, ואין מקדש אלא דבר שהוא כלי שרת. אבל המחזור יותר דסכין דמוקדשין כלי שרת הוא לקדש הדם קצת ומיהו לפי שאין שחיטה מעכבת הקדש שהרי כשרה בזר ופסולין, אינה גומרת קדושת דם לגמרי עד קבלתו, ולפיכך אין הסכין חשוב כלי שרת לפסול ביוצא, ואפי' רבי מודה שעושין אותו כלי שרת, ולהכי לא קתני כלי שרת בצפון. והביא התוספתא שאין השחיטה טעונה כלי, והא אגן אמרינן שטעונה כלי שרת מכיון דמקדשא דם בצואר קצת אלא על כרחיך בעי לומר שאינה טעונה כלי שרת גמור לפסול ביוצא, ונפק"מ נמי שעושין אותו עץ אפי' לרבי כנ"ל. הריטב"א חידש שיש מושג של כלי שרת קצת, דרק בעינן שיקדש הדם קצת. והנה לשיטה דלא בעינן כלי שרת יש ראשונים שנקטו הטעם כי השחיטה כשרה בזר, וכלשון הרמב"ן הנ"ל לאו כלי שרת הוא כיון דשחיטה כשרה בזר. וכן כתב במאירי (חולין ג).

והנה בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' כד) כתב דאף דאין סכין כלי שרת זה רק בשחיטת כל הקרבנות שאין פעולת הסכין אלא שחיטה לבד ושחיטה לאו עבודה היא אבל בשחיטת כבשי עצרת ושחיטת תודה דאמרינן במנחות דשחיטת תודה מקדשת מ' לחמים וכן שתי הלחם לענין כבשי עצרת א"כ שוב סכין כלי שרת בעינן כיון דהפעולה פועלת קדשים. ואולי מה"ט השתמשו כל פעם לכתחילה בסכין כלי שרת, ויש מקום לדברי הרמב"ן דלכתחילה לקחו כלי שרת. הרי שלמד שיש מעלה בסכין כלי שרת שמקדשת.

אמנם במקדש דוד (סי' ג) כתב דקידוש הלחם הוא קידוש אחר ולא קידוש שע"י כלי שרת אלא שהוא תחילת עשייתם ותיקונם ובזה הם מתקדשים אף שאין כאן עבודה כלל. ולכן גם בהם לא בעינן כלי שרת. והנה בפשטות נוקטים ששחיטה כשרה בזר פי' שכשרה לכתחילה אבל במאירי (יומא כה) כתב ואע"פ ששחיטתו (של התמיד) כשרה בזר מ"מ מפיסיים היו עליה (הכהנים) מפני שלכתחילה צריכה כהן בקרבן התמיד אע"פ שבשאר קרבנות מותרין לכתחילה.

ודברי המאירי הם חידוש גדול אבל גם מרש"י (יבמות לג) מדייקים שיש מעלה בכהן. שם מבואר דזר ששימש בשבת חייב משום זרות ומשום שבת. ומקשה הגמ' אי בשחיטה, שחיטה בזר כשרה. ופירש"י שחיטה בזר כשרה ואין כאן זרות. משמע דאין משום זרות אבל יש משום שבת. וביאר הרש"ש (שם) דלא הותרה במקדש אלא לכהנים בלבד אבל זר שאינו מצווה, אם ישחט בשבת, מחלל שבת. וכתב שם שלגבי קרבן פסח לכתחילה מצוה בבעלים, ולכן שם זה מותר לגמרי. וכן כתב בשער המלך (פ"ו ביאת מקדש ה"י) דאף דשחיטה בזר כשרה מ"מ לא הותרה שחיטת קדשים בשבת אלא לכהן בלבד ולכן זר ששימש חייב.

ובשו"ת בית הלוי (ח"ב סי' ט) כתב שכשכהן שוחט הוי שלוחי דרחמנא אבל כשזר שוחט הוי רק שלוחי דידן כי הכהנים נצטוו על מצות הקרבת הקרבנות ושייך לומר דרחמנא עשאן שלוחים, ויכולים להקריב גם בלי רשותו של בעל הקרבן אבל זר אין עליו ציווי ואפי' בשחיטה שכשרה בזר א"א לו לשחוט אם לא ע"י שליחות בעל הקרבן. והביא את רש"י ביבמות ואת השער המלך שלא הותרה שבת אצלם.

ולפי"ז מובן שיש עדיפות לשחיטה של כהן. אלא דיש לדון האם זה רק מעלה מצד הגברא שהוא מצווה או דילמא הוי מעלה בעצם השחיטה דשחיטת כהן הוי עבודת כהן משא"כ שחיטת זר הוי כשחיטת חולין. ואם כנים הדברים י"ל שגם לגבי מה דכתב הרמב"ם דלכתחילה יש לשחוט בכלי שרת הוי מעלה בעצם השחיטה דהוי שחיטה של שירות דעדיפה משחיטה בלי כלי שרת שאמנם כשרה אבל אין בה מעלה. וכעין מה שחידש בשבט הלוי שאם הוא כלי שרת הוא מקדש, י"ל שאם יש סכין כלי שרת, יש בו מעלה. ובדביר הקודש כתב לחדש שאם שחט בכלי שרת הוי שחיטת קדשים ואם לא הוי שחיטת חולין ואולי תהיה אסורה בשבת. וזה חידוש גדול אבל עכ"פ י"ל שיש מעלה בעצם עבודת השחיטה בכלי שרת ולכן הוא לכתחילה.